

ЛЮДИНА ЯК СУБ'ЄКТ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сурма Анна Сергіївна,

аспірантка

Донецького національного університету імені Василя Стуса

ORCID ID: 0009-0002-0588-256X

Наукова стаття присвячена теоретико-правовим аспектам статусу людини як суб'єкта екологічної безпеки. У результаті проведеного дослідження були наступні висновки. Уточнено визначення суб'єкта екологічної безпеки як індивідуалізованого учасника правових відносин (наприклад, людина, суспільство, держава або біосфера), який наділений екологічною правосуб'єктністю та здатністю виступати носієм життєво важливих інтересів щодо безпечного стану довкілля та який проявляє волюву активність для захисту цих інтересів від екологічних загроз. Додатково обґрунтовано, що для людини як суб'єкта екологічної безпеки характерні такі ознаки: є носієм суб'єктивних екологічних прав та юридичних екологічних обов'язків, що формують його правовий статус; рушійною силою його діяльності є наявність власного інтересу, що реалізується через прагнення до задоволення об'єктивної потреби в безпечному середовищі, що є мотивом до дій; визначається через категорію «стан захищеності» його інтересів, на відміну від суб'єктів забезпечення екологічної безпеки, які визначаються через категорію «діяльність», «компетенція». Виділені критерії розмежування між суб'єктами екологічної безпеки та суб'єктами забезпечення екологічної безпеки, зокрема: 1) за масштабом: коло суб'єктів екологічної безпеки є ширшим, оскільки воно включає «масштабні» категорії, такі як суспільство та біосфера, які розглядаються як об'єкти захисту та учасники глобального стану безпеки. Суб'єкти забезпечення екологічної безпеки ж мають більш конкретизований перелік учасників; 2) за функціональною роллю: суб'єкти екологічної безпеки пов'язані з категорією «стан» – це ті, чиї життєво важливі інтереси перебувають під захистом (людина, довкілля); суб'єкти забезпечення екологічної безпеки пов'язані з категорією «процес» – це учасники, які здійснюють конкретну діяльність, спрямовану на мінімізацію загроз, формування гарантій та створення умов для безпечного розвитку (наприклад, органи державної влади, органи місцевого самоврядування); 3) за рівнем управління: суб'єкти забезпечення екологічної безпеки часто ототожнюються з управлінським рівнем, тоді як суб'єктом екологічної безпеки може бути будь-який індивід у контексті його права на безпечне довкілля.

Ключові слова: суб'єкт, екологічна безпека, безпечні умови, захист природного середовища, забезпечення (екологічної) безпеки, людина, правосуб'єктність, воєнний стан, довкілля, забруднення.

Surma Anna. Human as a subject of ukrainian ecological security: theoretical and legal aspect

The scientific article is devoted to the theoretical and legal aspects of the status of a person as a subject of environmental security.

The study yielded the following conclusions. The definition of an environmental security subject as an individualized participant in legal relations (for example, a person, society, state, or biosphere) who is endowed with environmental legal personality and the ability to act as a carrier of vital interests regarding the safe state of the environment and who demonstrates volitional activity to protect these interests from environmental threats was clarified.

Additionally, it is substantiated that a person as a subject of environmental security is characterized by the following features: he is the bearer of subjective environmental rights and legal environmental obligations that form his legal status; the driving force of his activity is the presence of his own interest, which is realized through the desire to satisfy the objective need for a safe environment, which is a motive for action; he is determined through the category of «state of protection» of his interests, in contrast to the subjects of ensuring environmental security, which are determined through the category of «activity», «competence».

The following criteria are distinguished between environmental security subjects and environmental security ensuring subjects, in particular: 1) by scale: the range of environmental security subjects is wider, as it includes "large-scale" categories, such as society and the biosphere, which are considered as objects of protection and participants in the global security situation. Environmental security ensuring subjects have a more specific list of participants; 2) by functional role: environmental security subjects are related to the category of «state» – these are those whose vital interests are protected (people, environment); environmental security subjects are related to the category of «process» – these are participants who carry out specific activities aimed at minimizing threats, forming guarantees and creating conditions for safe development (for example, state authorities, local governments); 3) by level of management: environmental security subjects are often identified with the management level, while any individual can be a subject of environmental security in the context of his right to a safe environment.

Key words: *subject, ecological safety, safe conditions, protection of the natural environment, ensuring (ecological) safety, person, legal personality, martial law, environment, pollution.*

Гарантією забезпечення та реалізації прав людини, сталого розвитку суспільства є стан безпеки. Екологічна безпека є одним з ключових компонентів національної безпеки сучасних держав, особливо в умовах інтенсивного антропогенного впливу на довкілля та в умовах воєнного стану в Україні. Забезпечення екологічної безпеки здійснюється передусім через встановлення комплексу обов'язкових норм, правил, вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, і є пріоритетною метою функціонування та діяльності всіх зацікавлених суб'єктів, починаючи від окремого індивіда і закінчуючи суспільством, державою загалом, адже досягнення стану відсутності загрози для життя та здоров'я людини через негативні явища природного та техногенного походження сприяє стабілізації процесу суспільного розвитку.

Зв'язок «людина-природа» є одним з найбільш сталих та фундаментальних, починаючи з моменту зародження життя на планеті.

У контексті взаємодії «людина-суспільство-природа», як зауважує, І. Барна, на сьогоднішній день прогрес людства значною мірою відбувається через активну взаємодію суспільства з природою, що, у свою чергу, спричиняє перманентне створення, розширення, модернізацію та технічне оновлення різноманітних об'єктів. Усі ці процеси невідворотно змінюють стан довкілля. У рамках концепції екологічної безпеки соціально-економічне зростання досить швидко стало розглядатися як потужний негативний антропогенний фактор. Його обмеження чи сут-

тєве зменшення шкоди – необхідна умова для довгострокового виживання людства [1, с. 223].

Слід зазначити, що питання розгалуженості суб'єктів екологічної безпеки в Україні досліджували низка вчених, таких як: І. Барна, О. Білик, Н. Бобровська, І. Бригадир, Г. Буканов, О. Вишневська, В. Волощук, О. Землянська, Р. Кірін, П. Мельник, Ю. Полукаров, Н. Праховнік, К. Резворович, І. Саваріна, Є. Щербина, О. Юнін, та інші.

Попри значну кількість публікацій на окреслену тему, на доктринальному рівні по-перше, відсутнє єдине визначення суб'єкта екологічної безпеки, що зумовлює існування різних підходів до розуміння цієї категорії; по-друге, немає чіткого розмежування між категоріями «суб'єкт екологічної безпеки» та «суб'єкт забезпечення екологічної безпеки». Метою статті є дослідження теоретико-правових аспектів статусу людини як суб'єкта екологічної безпеки.

У частині 1 статті 50 Конституції України зазначається, що «кожен» має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [2]. Варто зазначити, що існує низка дефініцій, які позначають людину, окреслюючи її перебування в тих чи інших правовідносинах або становище в суспільстві/державі, до прикладу: «індивід», «особистість», «громадянин», «член суспільства», «суб'єкт пізнання, об'єктивного перетворення світу» тощо. Так, Велика українська енциклопедія визначає поняття індивіда (лат. *individuum* – неподільне, нерозривне) наступним чином: «одиничний, фіксо-

ваний, певним чином виділений об'єкт; окрема сутність, істота, живий організм; представник людської спільноти, якому притаманні фізичні, психологічні, соціально-демографічні або соціально-професійні характеристики» [3].

Б. Столярченко, не ототожнюючи поняття «індивід» та «особистість», підкреслює, що як індивід людина (біосоціальна істота, наділена свідомістю і здатністю до діяльності) розвивається в онтогенезі, а як особистість – проходить свій життєвий шлях, протягом якого соціалізується як індивід. У свою чергу, на його думку, індивідуальність є інтегральною характеристикою взаємозв'язку і єдності трьох рівнів становлення людини: як індивіда, як особистості та як суб'єкта діяльності; і проявляється у людських здібностях, домінуючих потребах, рисах характеру, почутті власної гідності, світобаченні, системі знань, умінь, навичок, рівні розвитку інтелектуальних, творчих процесів, індивідуальному стилі діяльності та поведінки, типі темпераменту, характеристиках емоційної та вольової сфер тощо [4, с. 13–14].

Я. Безусяк та І. Головашенко стверджують, що людина має здатність самостійно визначати ставлення до всього, що її оточує (природи, держави, власності, моралі, культури, зрештою, до самої себе), приймати рішення щодо власних дій та поведінки, які залежать як від об'єктивних обставин її існування, так і від рівня її свідомості, почуттів та волі [5, с. 3–4].

Як учасник правовідносин, людина усталено визначається через категорію «суб'єкт», що наділена такою юридичною властивістю як правосуб'єктність. Так, О. Донченко та Т. Грекул-Ковалик стверджують, що правосуб'єктність є юридичною властивістю особи, суспільним юридичним станом приналежності до правової системи, невіддільним від особи; джерелом його (стану) виникнення є діючий правопорядок, система юридичних норм [6, с. 132–133].

На переконання В. Січевлюка, правосуб'єктність є «найвищою за рівнем узагальнення теоретичною абстракцією, яка визначає правовий потенціал, що надходить до абстрактного соціального суб'єкта зі сфери об'єктивного права та дозволяє останньому мати ста-

тус суб'єкта права та інші похідні статуси та стани включаючи статус учасника різноманітних галузевих правовідносин» [7, с. 415].

Л. Самілик, Л. Корбут приходять до висновку, що правосуб'єктність та суб'єкт права можна вважати взаємозалежними поняттями, які співвідносяться наступним чином: елементи правосуб'єктності є якими особи, визнані суб'єктом права [8, с. 90].

В контексті екологічних правовідносин, як стверджують Є. Щербина та О. Білик, дана дефініція визначається як особа, наділена юридичними правами та обов'язками (екологічна правоздатність), яка здатна самостійно їх здійснювати (екологічна дієздатність) та нести юридичну відповідальність (екологічна деліктоздатність); в сукупності ці три правомочності утворюють екологічну правосуб'єктність [9, с. 111].

На переконання А. Коструби, суб'єкт права є носієм суб'єктивних прав і юридичних обов'язків і, як результат, індивідуалізованої вольової активності в забезпеченні реалізації власного інтересу в суспільних відносинах. Науковець стверджує: як «...право існує не для того, щоб здійснити ідею абстрактної правової волі, а для того, щоб слугувати інтересам, потребам, цілям обороту...», так і суб'єкт прагне забезпечити власний інтерес через свою діяльність. Інтерес особистості означає прагнення в задоволенні власних потреб як відображення ступеня індивідуальної свободи, яка не має відповідній фізичної форми вираження; об'єктивно існуюча і суб'єктивно усвідомлена соціальна потреба, мотив, стимул, збудник, спонукання до дії [10, с. 110].

Г. Балюк, Ю. Власенко, Т. Ковальчук називають інтерес однією із базових категорій, яка характеризує відношення людини до світу, відображає відношення людини до тих явищ, які мають для останньої відповідне значення. Наприклад, для одних суб'єктів задоволення потреби в безпечному навколишньому середовищі обмежується територією його проживання, а для інших цією межею є планета Земля [11, с. 429].

Як зазначає Конституційний Суд України, законний інтерес перебуває

виключно у логічно-смісловому зв'язку із суб'єктивними правами, але прямо ними не опосередковується, тобто виходить за межі останніх (Рішення від 01.12.2004 року № 18-рп/2004 [12]. В свою чергу, в контексті права на судовий захист вказує, що право на судовий захист (у тому числі захист екологічних прав особи) має лише та особа, яка є суб'єктом (носієм) порушених прав, свобод чи інтересів; щоб особі було надано судовий захист, суд встановлює, чи щодо особи дійсно має місце факт порушення права, свободи чи інтересу, та це право, свобода або інтерес порушені відповідачем (пункт 38 Постанови від 11.05.2023 року у справі № 380/23542/21) [13]. В. Волощук також до екологічно-правового статусу людини відносить у т. ч. громадянство, яке, на переконання автора, встановлює взаємозв'язок між особою та державою [14, с. 2]. Відтак, під поняттям суб'єкта права в широкому значенні можна розуміти особу-носія суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, яка діє від власного імені, наділена індивідуалізованою вольовою активністю щодо реалізації власного інтересу в суспільних відносинах.

У свою чергу, Д. Бабюк, характеризуючи суб'єктів екологічного права, вказує, що вони наділені правосуб'єктністю, юридичними правами та обов'язками, де-факто можуть бути учасниками екологічних правовідносин. Він також пропонує перелік суб'єктів екологічного права: народ України, держава (реалізує правомочності через відповідні органи державної влади, наділені компетенцією щодо регулювання екологічних відносин), територіальні громади (реалізують свої правомочності безпосередньо або через органи місцевого самоврядування), фізичні та юридичні особи, громадські, міжнародні й релігійні об'єднання, іноземні держави та інші [15].

К. Резворович, О. Юнін, Р. Кірін акцентують увагу на тому, що суб'єктами екологічного права та екологічних суспільних відносин виступають Україна, фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства) та юридичні особи, а також органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Авторами розрізняється також зміст прав і обов'язків осіб, що здійсню-

ють екологічно значущу діяльність (юридичні особи і громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без утворення юридичної особи, а також громадяни, які здійснюють екологічно значиму діяльність в особистих цілях) і регулюючих її (органи влади), та осіб, які відчують на собі негативні екологічні наслідки такої діяльності, тобто власне громадяни, що розглядаються в даному випадку в якості об'єкта впливу та відповідно об'єкта, що охороняється екологічним правом. Тобто, зміст прав та обов'язків суб'єктів екологічних правовідносин зумовлюється спрямованістю їх інтересів або завдань у сфері охорони навколишнього середовища [16, с. 42].

Ю. Полукаров, Н. Праховнік, О. Землянська до суб'єктів відносять індивідуумів, суспільство, біосферу, державу [17, с. 29]. Є. Щербина та О. Білик виокремлюють наступний перелік суб'єктів екологічної безпеки: народ України, державу, територіальні громади, юридичних та фізичних осіб, громадські, міжнародні та релігійні об'єднання та інших, підкреслюючи свою позицію прикладами: держава реалізує власні правомочності через органи державної влади, які наділені компетенцією з врегулювання екологічних відносин, а територіальні громади реалізують безпосередньо або через органи місцевого самоврядування [9, с. 111]. Г. Буканов до переліку суб'єктів забезпечення екологічної безпеки, посилаючись на статтю 4 Закону України «Про основи національної безпеки України», відносить наступні: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; суди загальної юрисдикції; прокуратура України; Національне антикорупційне бюро України; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; Збройні Сили України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України; органи і підрозділи цивільного захисту; громадяни України, об'єднання громадян.

Науковець цю категорію суб'єктів групує на наступні види: 1) Президент України, органи державної влади та місцевого самоврядування; 2) правоохоронні органи та військові формування, утворені відповідно до законів України; 3) громадяни України та об'єднання громадян [18, с. 14–15].

Залежно від конкретного суб'єкта екологічної безпеки формуються різні підходи до розуміння екологічної безпеки: 1) антропоцентричний, де суб'єктом екологічної безпеки є людина; 2) антропоцентричний з урахуванням природно-ресурсної складової; 3) біоцентричний, де суб'єктом є екосистема [19, с. 211].

В аспекті аналізу суб'єктів екологічної безпеки доцільно зауважити, що в науковій літературі часто зустрічаються як поняття «суб'єкт екологічної безпеки», так і «суб'єкт забезпечення екологічної безпеки». Як зазначає П. Мельник, не можна ототожнювати поняття «екологічна безпека» та «забезпечення екологічної безпеки»: перше – це категорія, яка включає систему взаємопов'язаних понять, що визначають стан захищеності довкілля від загроз, ризиків і негативних впливів; друге – процесом, що відображає діяльність державних органів, юридичних і фізичних осіб, громадських об'єднань та інших суб'єктів, спрямовану на створення умов для екологічно безпечного розвитку [20, с. 211].

Відтак, коло суб'єктів екологічної безпеки ширше, ніж суб'єктів забезпечення екологічної безпеки, адже в контексті останнього мова йде про конкретну діяльність, спрямовану на мінімізацію екологічних загроз, формування гарантій захисту людини і довкілля, натомість екологічна безпека відображає стан захищеності довкілля і відповідно людини від різного роду екологічних загроз загалом, а тому при визначенні переліку суб'єктів екологічної безпеки науковці оперуються такими «масштабними» категоріями, як індивідууми, суспільство, біосфера, держава. У той час як при аналізі суб'єктів забезпечення екологічної безпеки можна проводити паралель з її управлінським рівнем (органи державної влади та місцевого самоврядування), але не обмежуватись ним (юридичні та фізичні особи, громадські об'єднання та ін.).

При цьому, коло суб'єктів екологічної права та екологічної безпеки, з огляду на наведені вище позиції науковців, збігаються. Так, громадяни є одночасно як суб'єктами екологічного права, суб'єктами екологічної безпеки, так і суб'єктами забезпечення екологічної безпеки.

Висновки. На підставі усього вищезазначеного можна сформулювати таке визначення суб'єкта екологічної безпеки – це індивідуалізований учасник правових відносин (наприклад, людина, суспільство, держава або біосфера), наділений екологічною правосуб'єктністю та здатністю виступати носієм життєво важливих інтересів щодо безпечного стану довкілля та проявляє вольову активність для захисту цих інтересів від екологічних загроз.

Для людини як суб'єкта екологічної безпеки характерні такі ознаки: є носієм суб'єктивних екологічних прав та юридичних екологічних обов'язків, що формують його правовий статус; рушійною силою його діяльності є наявність власного інтересу, що реалізується через прагнення до задоволення об'єктивної потреби в безпечному середовищі, що є мотивом до дій; визначається через категорію «стан захищеності» його інтересів, на відміну від суб'єктів забезпечення, які визначаються через категорію «діяльність», «компетенція».

Розмежування між суб'єктами екологічної безпеки та суб'єктами забезпечення екологічної безпеки можна здійснювати за такими критеріями:

- за масштабом: коло суб'єктів екологічної безпеки є ширшим, оскільки воно включає «масштабні» категорії, такі як суспільство та біосфера, які розглядаються як об'єкти захисту та учасники глобального стану безпеки. Суб'єкти забезпечення екологічної безпеки мають більш конкретизований перелік учасників;

- за функціональною роллю: суб'єкти екологічної безпеки пов'язані з категорією «стан» – це ті, чиї життєво важливі інтереси перебувають під захистом (людина, довкілля); суб'єкти забезпечення екологічної безпеки пов'язані з категорією «процес» – це учасники, які здійснюють конкретну діяльність,

спрямовану на мінімізацію загроз, формування гарантій та створення умов для безпечного розвитку (наприклад, органи державної влади, органи місцевого самоврядування);

– за рівнем управління: суб'єкти забезпечення часто ототожнюються з управлінським рівнем, тоді як суб'єктом безпеки може бути будь-який індивід у контексті його права на безпечне довкілля.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барна І.М. Громадськість на сторожі екологічної безпеки у процедурі оцінки впливу на довкілля. *Подільські читання. Охорона довкілля, збереження біотичного та ландшафтного різноманіття, природнича освіта: проблеми, перспективи, рішення* : матер. Всеукр. наук.- практ. конф. (11–13 жовт. 2021 р., Хмельницький) / за заг. ред. Г. А. Білецької. Хмельницький : ХНУ, 2021. 311 с. С. 223–225.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 21.02.2026).
3. Індивід (соціогуманітарні науки). *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://surl.li/uwzxjl> (дата звернення 20.02.2026).
4. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 280 с.
5. Безусяк Я.І., Головашенко І.О. Проблема особистості в сучасній філософії. [Електронний ресурс] / Я. І. Безусяк, І. О. Головашенко. Матер. XLVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 22-24 березня 2017 р. Електрон. текст. дані. 2017.
6. Донченко О. та Грекул-Ковалик Т. Правосуб'єктність як формальна властивість суб'єкта права. *Юридичний вісник*. 2022. Вип. № 2. С. 131-138. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2331>
7. Січевлюк В. А. Еволюція категорії «правова суб'єктність» (теоретико-прикладні засади): монографія. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2020. 462 с.
8. Самілик Л. О., Корбут Л. П. Співвідношення понять «суб'єкт права», «особа», «суб'єкт правовідносин», «учасник відносин». *Право і суспільство*. 2016. Вип. 1. С. 89–93.
9. Щербина Є., Білик О. Об'єкти та суб'єкти екологічного права. *Роль національного права України в умовах глобалізаційних викликів* : матер. Всеукр. наук.-практ. конференції (Дніпро, 18 листоп. 2021 р.) / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; [укладачі та редкол. не вказані в метаданих]. Дніпро: ДДУВС, 2021. 567 с.
10. Коструба А.В. Теоретичні роздуми щодо поняття суб'єкта права. *Проблеми цивільного права та процесу* : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 19–20 травня 2017 р.). Харків : ХНУВС, 2017. С. 109–111.
11. Балюк Г.І., Власенко Ю.Л., Ковальчук Т.Г. Суб'єктивні екологічні права громадян України: правові проблеми змісту і реалізації. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. Вип. 6. С. 425–434. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.69>
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 01.12.2004 року №18-рп/2004. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04#Text> (дата звернення 01.03.2026).
13. Постанова КАС ВС від 11.05.2023 року у справі №380/23542/21. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110803141> (дата звернення 01.03.2026).
14. Волошук В. Екологічно-правовий статус людини і громадянина в Україні. *Науковий вісник «Демократичне врядування»*. 2008. Вип. 1. С. 1–7.
15. Бабюк Д. П. Майбутнє покоління як суб'єкт екологічного права. Збірник тез доповідей студентів, аспірантів та здобувачів – учасників 80-ї звітної конференції Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (присвячується 159-й річниці університету) (Одеса, 23–25 квіт. 2024 р.) / відп. ред. О. В. Побережець; ред. кол.: О. І. Донченко, Є. І. Масленников, А. Л. Святошнюк та ін. Одеса: Олді+, 2024. С. 63–67.
16. Екологічне право: навч. посіб. / кол. авт. [К. Р. Резворович, О. С. Юнін, Р. С. Кірін та ін.]. Дніпро: Видавець К. О. Біла, 2020. 318 с.

17. Екологічна безпека та цивільний захист: конспект лекцій [Електронний ресурс]: навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра за спеціальністю 121 – «Інженерія програмного забезпечення» / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; уклад.: Ю. О. Полукаров, Н. А. Праховнік, О. В. Землянська. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 184 с.
18. Буканов Г.М. Система забезпечення екологічної безпеки України. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. Вип. 56. С. 12–19. https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2018/10/bukanov_56.pdf
19. Гордеюк А.О. Поняття особи у цивільному праві та його співвідношення з поняттями суб'єкта цивільного права, суб'єкта цивільних правовідносин, учасника цивільних відносин. *Форум права*. 2020. Вип. 60 (1). С. 29-36. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3577560>
20. Мельник П.В., Климович А.О. До питання визначення екологічної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. Вип. 2. С. 209-212. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/48>

REFERENCES:

1. Barna, I. M. (2021). Hromadskist na storozhi ekolohichnoi bezpeky u protseduri otsinky vplyvu na dovkillia [The public on guard for environmental safety in the environmental impact assessment procedure]. In H. A. Biletska (Ed.), *Podilski chytannia. Okhorona dovkillia, zberezhenia biotychnoho ta landshaftnoho riznomanittia, pryrodnycha osvita: problemy, perspektyvy, rishennia: mater. Vseukr. nauk.- prakt. konf.* (pp. 223–225). KhNU. [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996, June 28). *Konstytutsiia Ukrainy* [Constitution of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> [in Ukrainian].
3. *Indyvid (sotsiohumanitarni nauky)* [Individual (socio-humanitarian sciences)]. (n.d.). *Velyka ukraïnska entsyklopedia*. Retrieved February 20, 2026, from <https://surl.li/ywzxlj> [in Ukrainian].
4. Stoliarenko, O. B. (2012). *Psykhologhiia osobystosti. Navch. posib.* [Psychology of personality. Study guide]. Tsentr uchbovoi literatury. [in Ukrainian].
5. Bezusiak, Ya. I., & Holovashenko, I. O. (2017). Problema osobystosti v suchasniï filosofii [The problem of personality in modern philosophy]. *Mater. XLVI naukovo-tekhnichnoi konferentsii pidrozdiliv VNTU*. VNTU. [in Ukrainian].
6. Donchenko, O., & Hrekul-Kovalyk, T. (2022). Pravosubiektnist yak formalna vlastyvist subiekta prava [Legal capacity as a formal property of a subject of law]. *Yurydychnyi visnyk*, (2), 131–138. <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2331> [in Ukrainian].
7. Sichevliuk, V. A. (2020). *Evoliutsiia katehorii «pravova subiektnist» (teoretyko-prykladni zasady): monohrafiia* [Evolution of the category «legal personality» (theoretical and applied principles): monograph]. Yurydychna dumka. [in Ukrainian].
8. Samilyk, L. O., & Korbut, L. P. (2016). Spivvidnoshennia poniat «subiekt prava», «osoba», «subiekt pravovidnosyn», «uchasnyk vidnosyn» [Correlation of the concepts of «subject of law», «person», «subject of legal relations», «participant of relations»]. *Pravo i suspilstvo*, (1), 89–93. [in Ukrainian].
9. Shcherbyna, Ye., & Bilyk, O. (2021). Obiekty ta subiekty ekolohichnoho prava [Objects and subjects of environmental law]. In *Rol natsionalnoho prava Ukrainy v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv: mater. Vseukr. nauk.-prakt. konferentsii*. DDUVS. [in Ukrainian].
10. Kostruba, A. V. (2017). Teoretychni rozдумы shchodo poniattia subiekta prava [Theoretical reflections on the concept of the subject of law]. *Problemy tsyvilnoho prava ta protsesu: materialy nauk.-prakt. konf.* (pp. 109–111). KhNUVS. [in Ukrainian].
11. Baliuk, H. I., Vlasenko, Yu. L., & Kovalchuk, T. G. (2024). Subiektivni ekolohichni prava hromadian Ukrainy: pravovi problemy zmistu i realizatsii [Subjective environmental rights of citizens of Ukraine: legal problems of content and realization]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*, (6), 425–434. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.69> [in Ukrainian].
12. Constitutional Court of Ukraine. (2004, December 1). *Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 50 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo ofitsiinoho tлумachennia okremykh polozhen chastyny pershoi statii 4 Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy (sprava pro okhoroniuvanyi zakonom interes) vid 01.12.2004 roku*

№18-рп/2004 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case regarding the official interpretation of certain provisions of the Civil Procedure Code of Ukraine (case on an interest protected by law)]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04#Text> [in Ukrainian].

13. Cassation Administrative Court of the Supreme Court. (2023, May 11). *Postanova KAS VS vid 11.05.2023 roku u spravi №380/23542/21* [Resolution of the CAC SC dated May 11, 2023, in case No. 380/23542/21]. Unified State Register of Court Decisions. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110803141> [in Ukrainian].

14. Voloshchuk, V. (2008). Ekolohichno-pravovyi status liudyny i hromadianyna v Ukraini [Environmental and legal status of human and citizen in Ukraine]. *Naukovyi visnyk «Demokratychnе vryaduvannya»*, (1), 1–7. [in Ukrainian].

15. Babiuk, D. P. (2024). Maibutnie pokolinnia yak subiekt ekolohichnoho prava [Future generation as a subject of environmental law]. In O. V. Poberezhets (Ed.), *Zbirnyk tez dopovidei studentiv, aspirantiv ta zdobuvachiv – uchasnykiv 80-i zvitnoi konferentsii ONU imeni I. I. Mechnykova* (pp. 63–67). Oldi+. [in Ukrainian].

16. Rezvorych, K. R., Yunin, O. S., & Kirin, R. S. (Eds.). (2020). *Ekolohichne pravo: navch. posib.* [Environmental law: study guide]. Vydavets K. O. Bila. [in Ukrainian].

17. Polukarov, Yu. O., Prahovnik, N. A., & Zemlianska, O. V. (2022). *Ekolohichna bezpeka ta tsyvilnyi zakhyst: konspekt lektsii* [Environmental safety and civil protection: lecture notes]. KPI im. Ihoria Sikorskoho. [in Ukrainian].

18. Bukanov, H. M. (2018). Systema zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky Ukrainy [The system of ensuring environmental safety of Ukraine]. *Zhurnal skhidnoievropeiskoho prava*, (56), 12–19. https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2018/10/bukanov_56.pdf [in Ukrainian].

19. Hordeiuik, A. O. (2020). Poniattia ocoby u tsyvilnomu pravi ta yoho spivvidnoshennia z poniattiamy subiekta tsyvilnoho prava, subiekta tsyvilnykh pravovidnosyn, uchasnyka tsyvilnykh vidnosyn [The concept of a person in civil law and its relationship with the concepts of a subject of civil law, a subject of civil legal relations, a participant in civil relations]. *Forum prava*, (60), 29–36. <http://doi.org/10.5281/zenodo.3577560> [in Ukrainian].

20. Melnyk, P. V., & Klymovych, A. O. (2025). Do pytannia vyznachennia ekolohichnoi bezpeky [On the issue of defining environmental safety]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (2), 209–212. <https://doi.org/10.32832/2524-0374/2025-2/48> [in Ukrainian].

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 09.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.05.2026